

MASARYKOVA UNIVERZITA

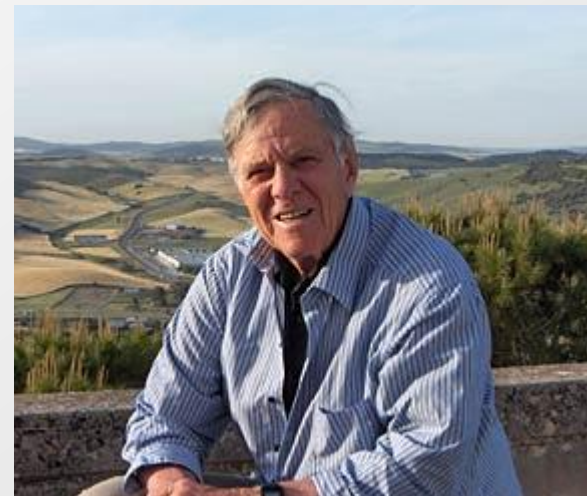
Kontext současného vzdělávání na MU (prostředí masového a univerzálního vysokoškolského systému)

Ladislav Rabušic

Transformace VŠ systémů podle M. Trowa

Martin Trow (1926–2007)

US profesor sociologie, který se věnoval srovnávacímu výzkumu vysokého školství. Patří k největším mezinárodním osobnostem na tomto poli. Působil po celý život na University of California in Berkley.

Tři fáze vývoje VŠ vzdělávání

Klíčový prvek:

1. Podíl studujících na VŠ z příslušné věkové skupiny

Tyto podíly ovlivňují všechny aspekty VŠ vzdělávání: obsah a formu výuky, řízení škol, školskou politiku a společenskou funkci vzdělávání

Tři fáze vývoje VŠ vzdělávání

1. Elitní

Elitní vzdělávání může udržet svou formu a obsah pokud z *příslušné věkové skupiny* studuje v terciárním vzdělávání max. 15 % osob. Vyšší podíl (15+ %) začne tlačit na změnu systému.

2. Masové

Studuje 16-50 % z příslušné věkové skupiny

3. Univerzální (více než 50 % z věkové skupiny)

Pozn. Otázka je, jak definovat „z příslušné věkové skupiny“

V r. 2010 studovalo na VŠ 27 % populace z věkové skupiny 20-29 let (v r. 2001 to bylo 12 %).

Pramen: *Studenti a absolventi vysokých škol v roce 2010*. ČSÚ.

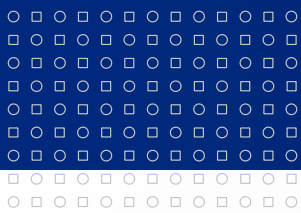
[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem/\\$File/1_VS_studentsi_celkem_11.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem/$File/1_VS_studentsi_celkem_11.pdf)

→ **ČR je ve fázi masové fáze VŠ vzdělávání**

Ale jiný údaj:

Podle *Education at a Glance* se v ČR v r. 2011 poprvé zapsalo ke studiu 51 % osob z populace ve věku do 25 let (v Austrálii 71 %, v Rakousku 40 %, v Dánsku 53 % a ve Finsku 51 %).

Education at a Glance 2013. OECD, tab. C3.1b. „Entry rates into tertiary education of students under the typical age of entry“

A další údaj:

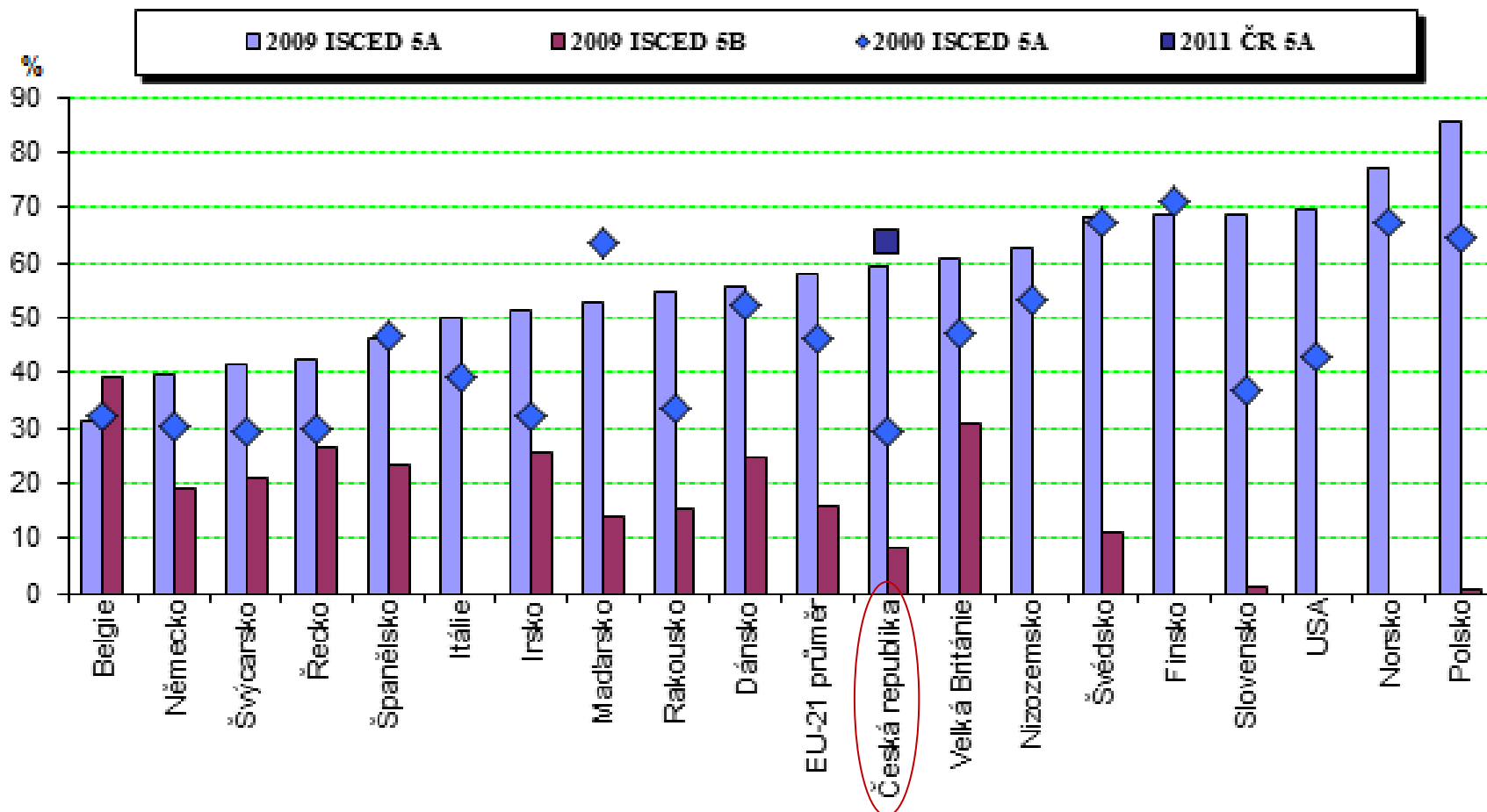
Podle tzv. „*čisté míry vstupu do terciárního vzdělávání*“, (kohortní přístup, kdy se v dlouhodobém pohledu sleduje postupně vstup do studia jednotlivých kohort (18ti letých, 19tiletých, 20ti letých atd.) se v ČR v r. 2011 poprvé zapsalo do terciárního vzdělávání (včetně VOŠ) **70 %** osob (v r. 2000 to bylo **36 %**, tedy téměř zdvojnásobení).

viz Koucký, J., Bartůšek, A. 2011. *Demografický vývoj a projekce výkonů vysokých škol*. UK, Praha.

Srovnání s evropskými zeměmi - viz následující obrázek

Poprvé zapsaní do terciárního vzdělávání (ISCED 5A a 5B) k odpovídající populaci
Země OECD v letech 2000, 2009 a ČR v roce 2011 (podle metodiky OECD)

Zdroj: OECD EaG 2011

Efekty transformace VŠ vzdělávání

(zpracováno podle Trow 2006 a Pabian 2008)

1) Postoje k přístupu k VŠ vzdělávání

V **elitní** fázi je podle Trowa možnost vysokoškolského studia vnímána (studujícími i ostatními) jako privilegium vyhrazené pro nejnadanější, případně pro děti z nejvyšších sociálních vrstev.

V **masové** fázi je s rozšiřováním počtu studentů studium stále více vnímáno jako právo všech, kdo splňují podmínky pro vstup do terciárního vzdělávání (např. absolvování střední školy).

V **univerzálním** vysokém školství už studuje většina příslušné populace a z vysokoškolského studia se postupně stává povinnost, zejména ve vyšších sociálních vrstvách.

2) Funkce vysokého školství

Smyslem **elitního vysokého školství** je vzdělávání a formování úzké elity koncentrované v rozhodovacích pozicích a v několika málo profesích (věda, právo, medicína).

V **masové fázi** terciární vzdělávání stále připravuje elity, ale v mnohem širším měřítku – zahrnuje horní vrstvy technických a ekonomických organizací společnosti. Důraz se přesouvá od formování osobnosti k přenosu dovedností (technického, ekonomického a manažerského charakteru).

Univerzální terciární vzdělávání připravuje již ne elity, ale většinu populace pro život ve vyspělé industriální společnosti. Hlavním zájmem zde je maximalizovat adaptabilitu této populace pro společnost, jejíž hlavním znakem je rapidní sociální a technologická změna.

3) Kurikulum a formy výuky

Kurikula v **elitní** fázi odrážejí akademické představy o tom, co znamená být „vzdělaný člověk“ a „kvalifikovaný profesionál“ – kurikulum je velmi strukturované, nejdůležitější formou výuky je *seminář*, který umožňuje vytváření osobních vazeb mezi vyučujícími a studujícími.

Po přechodu k **masovému** vysokému školství se základem výuky stává *přednáška*, kurikula jsou podstatně méně strukturována, mají více modulární charakter a hlavním cílem je předání znalostí a dovedností potřebných pro výkon povolání. Jsou zavedeny kredity.

V **univerzální** fázi se zodpovědnost za vytváření kurikula přenáší z velké části na studující – ti si volí svou vlastní vzdělávací cestu a do výuky stále více pronikají prvky distančního a online vzdělávání.

4) Studentská kariéra

Tradičním cestou k vysokoškolskému vzdělání v **elitním** systému bylo nastoupit na vysokou školu ihned po absolvování střední školy a za podpory rodičů se věnovat studiu na plný úvazek.

S nárůstem počtu studujících (v **masové fázi**) ubývá těch, kdo naplňují tuto tradiční představu – stále více studujících přichází na vysokou školu až po určité době v zaměstnání nebo se zaměstnání věnují i během studia.

V **univerzální** fázi se hranice mezi studiem, zaměstnáním a dalšími dimenzemi života uvolňují ještě více a terciární vzdělávání pro stále větší počet studujících získává charakter celoživotního vzdělávání.

5) Institucionální diverzita a charakteristiky institucí

Elitní vysokoškolské systémy bývají obvykle značně unifikované, typickými institucemi jsou relativně malé a vzájemně velmi podobné univerzity, jejichž akademická komunita sdílí podobné hodnoty.

S přechodem k **masovému** terciárnímu vzdělávání vznikají neuniverzitní terciární vzdělávací instituce a dochází k institucionální diverzifikaci; i tradiční univerzity se rozrůstají, a tím se také rozvolňuje hotový konsensus uvnitř akademické obce.

Akademická komunita institucí typických pro **univerzální** fázi je jen velmi volně oddělená od okolního světa (např. virtuální univerzity), což znamená definitivní rozpad hodnotového konsensu v rámci akademické obce i pocitu sounáležitosti se školou; v důsledku vzniku nových institucí i zvětšování těch starších dále narůstá institucionální diverzita na úrovni systému.

6) Standardy kvality

Pro **elitní systémy** jsou charakteristické *meritokratické* akademické standardy - kvalita vysokoškolského vzdělání spočívá v dosažení vysoké úrovně akademických znalostí; tyto standardy jsou navíc široce sdíleny v rámci univerzit i mimo ně.

V **masové** fázi spolu s diverzifikací institucí a jejich funkcí dochází také k diverzifikace standardů, které už nejsou společné pro všechny instituce, ale liší se podle jejich různých funkcí.

Po přechodu do **univerzální** fáze se pak kritérium kvality dále posunuje: kritériem přestává být dosažení akademického standardu, ale je jím „přidaná hodnota“ získaná vysokoškolským studiem; otázka už nezní, jak mohou studující dosáhnout požadované akademické úrovně, ale co může vysokoškolské vzdělávání poskytnout velmi různorodé studentské populaci.

7) Kritéria pro vstup do terciárního vzdělávání

Hlavní kritéria pro vstup do **elitního vysokého školství** byla akademická a meritokratická – cílem bylo vybrat nejschopnější studující na základě obecně sdílených vysokých akademických standardů.

V **masové fázi** jsou tato akademická kritéria sice podržena, ale jsou výrazně doplňována o (neakademická) prvky, naplňující princip *rovnosti vzdělávacích příležitostí* - tedy takových, které redukuje „nerovnosti“ v přístupu k vysokoškolskému vzdělání deprivovaných sociálních skupin.

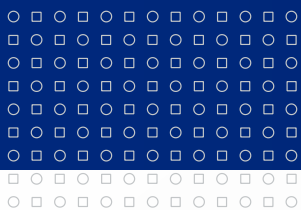
V **univerzálním** terciárním vzdělávání (z definice je založeno na tom, že je „otevřené“ každému, kdo si přeje studovat nebo kdo splňuje minimální vzdělanostní kvalifikace) je důraz kladen na další vyrovnávání vzdělávacích příležitostí prostřednictvím zvyšování vzdělanostních aspirací u skupin tradičně vyloučených z vysokoškolského studia. Cílem je zajistit takovou sociální, třídní, etnickou nebo rasovou distribuci, která odráží zastoupení těchto skupin v celé populaci.

8) Vládnutí v rámci institucí

Pro **elitní** instituce byla typická volená akademická samospráva vykonávaná „akademickou oligarchií“, tj. zejména profesorským sborem univerzity – malou elitní skupinou osob, které se znaly navzájem, sdílely základní hodnoty a dělaly rozhodnutí na základě neformálních setkávání face-to-face (tváří v tvář).

Přechod do **masové** fáze oslabil moc profesorského sboru ve prospěch ostatních (zejména mladších) vyučujících a ve prospěch většího podílu studujících na rozhodování; ještě významnějším je však oslabení akademické samosprávy v důsledku posilování pravomocí státu.

V institucích **univerzálního** terciárního vzdělávání se v důsledku rozpadu hodnotového konsensu (jak jsme viděli výše) vnitřní vládnutí výrazně „politizuje“, kdy se střetávají nejrůznější zájmové skupiny, a současně pokračuje posilování pravomocí státu vůči vysokým školám.

Je důležité, aby **elitní vysoké školství i nadále přežívalo** v určitých segmentech (institucích) nového systému.

Literatura

PABIAN , Petr. 2008. Od elitního přes masové k univerzálnímu terciárnímu vzdělávání: koncepce Martina Trowa, *AULA*, 16 (4: 31–40).

TROW, Martin. 2006. Reflections on the transition from elite to mass to universal access: forms and phases of higher education in modern societies since WWII. In Forest, JAMES J.F; ALTBACH, Philip G. (eds.). *International Handbook of Higher Education*. Dordrecht: Springer, p. 243-280.

